

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 maja 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Andrzej Struzik (spr.)
Sędziowie:	SSA Jerzy Bess SSA Barbara Baran
Protokolant:	st.sekr.sądowy Katarzyna Wilczura

po rozpoznaniu w dniu 24 maja 2016 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa S. P.

przeciwko M. P.

o zachowek

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Tarnowie

z dnia 20 listopada 2015 r. sygn. akt I C 596/15

1. oddala apelację;

2. odstępuje od obciążania powoda kosztami postępowania apelacyjnego;

3. przyznaje od Skarbu Państwa- Sądowi Okręgowego w Tarnowie na rzecz adwokata A. P. (1) kwotę 6 642 zł (sześć tysięcy sześćset czterdzieści dwa złote), w tym 1 242 zł podatku od towarów i usług, tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną pozwanemu z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

SSA Barbara Baran SSA Andrzej Struzik SSA Jerzy Bess

Sygn. akt I ACa 198/16

UZASADNIENIE

S. P. w pozwie skierowanym przeciwko M. P. domagał się zasądzenia od pozwanego kwoty 230.000 zł tytułem zachowku po ojcu stron J. P. (1). Na uzasadnienie swego żądania powód powołał, że ojciec, zmarły w dniu 1 lutego

2015 r., przed śmiercią przekazał cały swój majątek pozwanemu. Majątek ten stanowiło gospodarstwo rolne. Powód nie otrzymał od ojca żadnych składników majątkowych.

Pozwany wnosił o oddalenie powództwa twierdząc, że powoda nie zna osobiście, gdyż ten wychowywał się w rodzinie zastępczej i nie skorzystał z propozycji na przejście opieki nad nim i przekazania mu gospodarstwa rolnego. Gospodarstwo rolne zostało przeniesione na pozwanego na mocy umowy z następcą i nie podlega uwzględnieniu przy obliczaniu zachowku, a nadto stanowiło ono własność J. P. (1) i jego żony. Pozwany podnosił też zarzut zawyżenia wartości gospodarstwa rolnego oraz sprzeczności żądania pozwu z zasadami współżycia społecznego.

Wyrokiem z dnia 20 listopada 2015 roku Sąd Okręgowy w Tarnowie oddalił powództwo, odstąpił od obciążania powoda kosztami postępowania oraz przyznał od Skarbu Państwa na rzecz pełnomocnika powoda wynagrodzenie za pomoc prawną świadczoną z urzędu.

Powyższy wyrok sąd I instancji oparł na następujących ustaleniach faktycznych:

J. P. (1) urodził się (...) w R., a zmarł 1 lutego 2015 roku również w R.. Posiadał dwóch synów - S. P., urodzonego dnia (...) w D., którego matką była A. P. (2) oraz M. P., urodzonego dnia (...) w D., którego matką była J. Ś.

J. P. (1) i J. P. (2) byli właścicielami gospodarstwa rolnego położonego w R., składającego się z działek: nr (...) i pow. 0,42 ha, nr (...) i pow. 0,83 ha, nr(...)o pow. 0,43 ha, nr (...) o pow. 1,61 ha oraz nr (...)o pow. 2,50 ha, dla którego Sąd Rejonowy w D.prowadził księgę wieczystą numer (...) Umową przekazania gospodarstwa rolnego następcy z dnia 23 kwietnia 1982 roku J. P. (1) i J. P. (2) przekazali przedmiotowe gospodarstwo w całości na rzecz syna M. P..

Umową darowizny z dnia 23 kwietnia 2009 roku, zawartą przed notariuszem P. S. (Repertorium (...)numer (...)) M. P. dokonał darowizny działek nr (...) na rzecz syna G. P., natomiast działek nr (...) na rzecz syna R. P.. Umową darowizny z dnia 6 lutego 2015 roku, zawartą przed notariuszem Z. R. (Repertorium (...) numer (...)) M. P. dokonał darowizny działki nr (...) na rzecz syna R. P..

W testamencie holograficznym J. P. (1) przekazał cały swój majątek synowi M. P. oraz jego dzieciom, jednocześnie wydziedziczając w całości syna S. P., podając jako powód to, że nigdy nie utrzymywał z nim kontaktu.

Bezspornym w sprawie było, że w chwili śmierci J. P. (1) nie posiadał żadnego majątku.

Podstawę powyższych ustaleń stanowiły dokumenty, a to odpisy aktów stanu cywilnego, odpis z księgi wieczystej, umowa przekazania gospodarstwa następcy i informacja z Urzędu Gminy R., umowy darowizny oraz testament. Sąd wskazał, że dokumenty te nie budziły wątpliwości, zaś oferowane dowody dotyczące stanu zdrowia J. P. (1) i nakładów poczynionych przez pozwanego na gospodarstwo otrzymane od rodziców nie miały znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

W swych wywodach prawnych sąd I instancji stwierdził, że powód jest osobą należącą do kręgu osób uprawnionych do zachowku, które wymienia art. 991 § 1 k.c. Niespornym między stronami było, że J. P. (1) w chwili śmierci nie posiadał żadnego majątku, natomiast gospodarstwo rolne przekazane synowi nie stanowi podstawy obliczenia zachowku. Pozwany otrzymał to gospodarstwo na mocy umowy z następcą uregulowanej przez art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin. Umowa ta, jakkolwiek nieodpłatna, nie jest umową darowizny, ale stanowi odrębny typ umowy zawierający elementy prawa administracyjnego, ubezpieczeniowego i cywilnego. Tym samym wartość przedmiotów majątkowych przekazanych przez spadkodawcę na podstawie umowy z następcą nie może być brana pod uwagę przy ustalaniu substratu zachowku. Sąd Okręgowy wskazał, że pogląd ten jest ugruntowany w orzecznictwie i odwołał się do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1991 r. III CZP 4/91. W konsekwencji, skoro J. P. (1) nie pozostawił żadnych przedmiotów, których wartość mogłaby zostać doliczona do substratu zachowku, powodowi nie przysługuje roszczenie o zachówek. Ważność testamentu J. P. (1) zawierającego postanowienie o wydziedziczeniu powoda nie była natomiast

przez sąd I instancji badana, gdyż niezależnie od rozstrzygnięcia tej kwestii roszczenie powoda nie mogło być uwzględnione nawet w części.

Jako podstawę orzeczenia o kosztach procesu sąd I instancji powołał art. 102 k.p.c., odwołując się do trudnej sytuacji majątkowej i zdrowotnej powoda, natomiast jako podstawę orzeczenia o wynagrodzeniu adwokackim przepisy § 6 pkt 7 w zw. z § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

Apelację od powyższego wyroku wniósł powód, zaskarżając go w całości i wnosząc o jego zmianę ewentualnie o uchylenie i przekazanie sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Pozwany podniósł, że nigdy nie otrzymał od ojca żadnego wsparcia, zakwestionował stwierdzenia powoda, jakoby ojciec proponował mu przekazanie gospodarstwa oraz jakoby nie interesował się stanem zdrowia ojca, podał że w skład gospodarstwa rolnego o powierzchni 5,79 ha wchodziły budynki mieszkalne i gospodarze oraz sprzęt domowy i maszyny rolnicze, zakwestionował ważność testamentu ojca, twierdził, że stan majątkowy pozwanego nie jest zły, skoro jeździ on samochodem, podał że ojciec miał emeryturę w wysokości 4.044,82 zł, a matka w wysokości 941,65 zł, twierdził, że umowy darowizny, którymi pozwany przekazał nieruchomości swym synom, można unieważnić. W złożonym następnie piśmie procesowym powód domagał się unieważnienia testamentu ojca oraz unieważnienia umów, którymi pozwany darował nieruchomości swym synom.

Pozwany wniósł o oddalenie apelacji oraz o zasądzenie kosztów pomocy prawnej z urzędu.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest bezzasadna, a zarzuty w niej podniesione i przytoczone okoliczności nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

Przede wszystkim stwierdzić należy, że zgłoszone w piśmie procesowym powoda złożonym na rozprawie apelacyjnej żądanie „unieważnienia testamentu” i „unieważnienia umów darowizn” stanowi wystąpienie z nowymi roszczeniami, które zgodnie z art. 383 k.p.c. jest niedopuszczalne. Przedmiotem żądania pozwu była zapłata zachowku w wysokości 230.000 zł, a nie orzeczenie o nieważności testamentu ojca stron oraz o nieważności umów, którymi pozwany darował otrzymane od ojca nieruchomości swym synom. Kwestia ważności umów darowizn dla rozstrzygnięcia sprawy nie miała i nawet teoretycznie nie mogła mieć żadnego znaczenia, gdyż okoliczność, czy spadkobierca zachował dla siebie majątek otrzymany od spadkodawcy, czy też nim dalej rozporządził jest z punktu widzenia obowiązku zapłaty zachowku obojętna. Ważność testamentu była kwestionowana również w samej apelacji. Skoro spadkodawca w testamencie tym wydziedzicza swego syna dochodzącego zachowku, okoliczność ta mogłaby mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia, ale jedynie wtedy, gdyby powództwo o zachówek zostało oddalone ze względu na fakt wydziedziczenia, a zatem na podstawie art. 1008 k.c. W rozpoznawanej sprawie sytuacja taka nie miała miejsca. Sąd Okręgowy kwestią wydziedziczenia powoda w ogóle się nie zajmował, gdyż ustalił, że nie istnieją żadne przedmioty ani prawa majątkowe mogące stanowić substrat zachowku, a zatem, pomimo że powód należy do osób uprawnionych do zachowku zgodnie z art. 991 § 1 k.c., wartość udziału, który przypadłby mu w wypadku dziedziczenia ustawowego wynosi zero.

Okoliczność, że J. P. (1) w chwili śmierci nie posiadał żadnego majątku, była w sprawie bezsporna. Jakkolwiek powód odwoływał się do faktu, że zmarły ojciec miał wysoką emeryturę, to fakt ten podnosił w kontekście stwierdzenia, że nie zachodziła potrzeba świadczenia pomocy finansowej na rzecz ojca, nie twierdził natomiast, że po zmarłym ojcu zostały jakikolwiek pieniądze w gotówce lub na rachunku bankowym i kwot takich nie wskazywał jako substratu zachowku. Roszczenie o zachówek powód wiązał wyłącznie z wartością gospodarstwa rolnego w przeszłości należącego do J. P. (1), a następnie stanowiącego własność pozwanego. Okoliczność, że gospodarstwo to zostało przekazane przez J. i J. P. pozwanemu M. P. na podstawie umowy z następcą zawartej w dniu 23 kwietnia 1982 roku, wynika z odpisu tej umowy (k. 38-40) i nie jest przez powoda kwestionowana. Powód nie podejmuje też w apelacji jakiegokolwiek polemiki prawnej z przeprowadzoną przez sąd I instancji wykładnią art. 888 § 1 i art. 993 k.c., stosownie do której umowa z następcą uregulowana w art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 27 października 1977 roku o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin nie jest umową darowizny, a wartość przedmiotów majątkowych przekazanych

przez spadkodawcę na podstawie takiej umowy nie ulega zaliczeniu do substratu zachowku. Stanowisko takie jest ugruntowane w orzecznictwie i znajduje swą podstawę w powołanej przez sąd I instancji uchwale Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1991 roku III CZP 4/91.

Nie sposób w rozważaniach pominąć, że powód w pozwie wskazywał też jako składnik majątku przekazanego przez spadkodawcę pozwanemu sklep o wartości 40.000 zł. Kwestia ta nie została bliżej w żaden sposób wyjaśniona, a powód, poza stwierdzeniem zawartym w pozwie, nie oferował żadnych dowodów na okoliczności dotyczące przekazania sklepu przez spadkodawcę pozwanemu. Fakt istnienia takiego sklepu znajduje potwierdzenie wyłącznie w złożonej przez pozwanego kserokopii rachunku z dnia 16 sierpnia 1999 r., z której wynika, że J. P. (1) (prawdopodobnie żona pozwanego) sklep taki prowadziła. Brak w sprawie natomiast jakichkolwiek informacji umożliwiających ustalenie, czy sklep ten znajdował się na nieruchomości przekazanej pozwanemu przez spadkodawcę, czy istniał już w chwili zawarcia umowy z następcą (umowa ta nie wskazuje na istnienie na przekazywanej nieruchomości jakiegokolwiek sklepu), czy też został założony później. Powód w apelacji kwestii tej w ogóle nie podnosi, brak zatem podstaw do jej badania przez Sąd Apelacyjny z urzędu.

Zarzuty apelacji dotyczące twierdzeń pozwanego odnośnie stosunków pomiędzy powodem i jego ojcem oraz sytuacji majątkowej pozwanego nie mają znaczenia dla rozstrzygnięcia, ponieważ okoliczności te nie stały się przedmiotem ustaleń sądu, a tylko polemika z ustaleniami sądu stanowiącymi podstawę rozstrzygnięcia sprawy, może mieć znaczenie dla oceny zasadności apelacji.

W konsekwencji dostrzec trzeba, że apelujący nie kwestionuje żadnego z faktów ustalonych przez sąd I instancji, a sąd II instancji ustalenia te w pełni akceptuje czyniąc je podstawą swego orzeczenia.

Wywody powyższe przesądzają o bezzasadności apelacji i stanowią podstawę do jej oddalenia, zgodnie z art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c. uznając, że trudna sytuacja materialna powoda oraz szczególna sytuacja rodzinna, w jakiej się znalazł, powodująca nieotrzymanie przez niego jakiegokolwiek przysporzenia od zmarłego ojca, uzasadniają odstąpienie od obciążania go kosztami postępowania apelacyjnego.

Na podstawie art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze przyznano od Skarbu Państwa na rzecz pełnomocnika pozwanego z urzędu wynagrodzenie w wysokości odpowiadającej stawce minimalnej określonej przez przepisy § 6 pkt 7 w zw. z § 13 ust. 1 pkt 2 i § 19 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, powiększając kwotę tego wynagrodzenia o podatek VAT, zgodnie z § 2 ust. 3 powołanego rozporządzenia.

SSA Barbara Baran SSA Andrzej Struzik SSA Jerzy Bess